

SECESIJSKA BLAGOVAONICA OSJEČKE OBITELJI MANN U ODJELU UMJETNIČKOG OBRTA MUZEJA SLAVONIJE

Izvorni znanstveni rad
UDK 745(497.5)(091)
7.035

GRGUR MARKO IVANKOVIĆ
Muzej Slavonije
Trg sv. Trojstva 6
HR - 31000 Osijek

Autor analizira stilsku i umjetničku vrijednost secesijske blagovaonice obitelji Mann i ističe je kao najvrjedniju secesijsku cjelinu sačuvanu unutar Odjela umjetničkog obrta Muzeja Slavonije u Osijeku. Pokućstvo izrađeno u osječkoj tvornici "Povischil et Kaiser" 1903. godine karakterističan je primjer secesijskog namještaja s još uvijek prisutnim historicističkim elementima, dok su vrlo kvalitetni ukrasni i uporabni predmeti - dva podnosa i pladanj - izrađeni u srednjoeuropskim umjetničkim radionicama. Komparirajući pladanj iz Muzeja Slavonije s identičnim pladnjem iz Hessisches Landesmuseuma u Darmstatu, autor zaključuje da je osječki primjerak također izveden prema projektu njemačkog kipara i dizajnera Huga Levena.

UVOD

Secesija se javlja oko 1892. godine, kao pobuna mladih umjetnika, protiv dekadentnih akademskih umjetničkih krugova koji su tijekom devetnaestog stoljeća imitirali stilske odlike proteklih stilskih razdoblja, romaničkih, gotičkih, renesansnih, baroknih i drugih, što se pogubno odrazilo na arhitekturu i umjetnički obrt¹. Gomilanjem beživotnih ukrasa, kićenjem pročelja, namještaja i ukrasnih predmeta, historicizam je lažnim utiskom bogatstva proteklih vremena, podilazio malograđanskom ukusu. Krajem 19. stoljeća mladi umjetnici su se odvažili otrgnuti ustaljenim akademskim normama likovnog izražavanja, prvenstveno u umjetničkom obrtu, te su započeli stvarati umjetnost u duhu vremena u kojem žive. Iako u početku nije bila opće prihvaćena, secesija se kao moderni stil, ipak nametnula ostavivši vidan trag u svim značajnijim gradovima Europe na prijelazu stoljeća, ali nije u svim zemljama dosegla istovjetne umjetničke domete, niti je trajala jednako dugo².

Secesija u Austro-Ugarskoj Monarhiji bila je u punom zamahu nešto kasnije u odnosu na zapad-

noeuropske zemlje. U tom kontekstu su i u Osijeku, jednom od najjačih industrijskih središta tadašnje Hrvatske, na samom početku 20. stoljeća, nastale brojne secesijske građevine. Između ostalih, znatno se ističe secesijski niz jednokatnih i dvokatnih najamnih kuća u Chavrakovoj ulici (danas Europskoj aveniji), koji je kvalitetom izvedbe, urbanističkom osmišljenošću i reprezentativnošću jedinstven u Hrvatskoj. Umjetnički obrt u Osijeku, na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, također je bio dosegao visok domet oblikovanja. Unatoč kvalitetnoj ponudi, bogatiji osječki građani, pri opremanju svojih stanova, kao i pri kupovini vrijednijih uporabnih i osobnih predmeta, ipak su i dalje, težili velikim europskim umjetničkim središtima, u prvom redu, Beču (HORVAT, I., 1986.). Unatoč brojnim secesijskim kućama, do danas je u Osijeku, sačuvano izuzetno malo originalnih secesijskih enterijera. Tome su jedan od glavnih uzroka bile brojne selidbe građanstva uslijed Prvog i Drugog svjetskog rata. Moramo istaći da su u pojedinim osječkim kućama sačuvani zanimljivi komadi secesijskog namještaja, uporabnih i ukrasnih predmeta različite umjetničke kvalitete i provenijencije. Secesijski predmeti osječkih obitelji zasigurno se nalaze i izvan Osijeka, vjerojatno kao obiteljsko naslijeđstvo ili kao otkupljeni predmeti.

1. Literatura korištena u ovom radu navedena je u popisu literature.
2. Imala je također različita imena: bečki Secession, Münchenski Jugendstil, francusko-belgijski Art Nouveau i angloamerički Liberty style

SECESIJSKA ZBIRKA U ODJELU UMJETNIČKOG OBRTA MUZEJA SLAVONIJE

Secesijski predmeti pohranjeni u Odjelu umjetničkog obrta Muzeja Slavonije u Osijeku različite su provenijencije. Od 2362 inventirana predmeta ovoga Odjela, preko stotinu predmeta ima secesijske stilske odlike³. Najveći broj secesijskih predmeta sakupljen je kao dar, ili je otkupljen od raznih osječkih obitelji. Manji broj predmeta bio je u vlasništvu Muzeja i prije 1945. godine, dok ih je nekoliko dopremljeno kao konfiskacija, nakon 1946. godine⁴.

Unutar secesijske grupe predmeta nekoliko je karakterističnih podgrupa:

1. namještaj
2. uporabni i ukrasni predmeti
3. odjeća i sitni modni pribor⁵

Prema vrstama materijala najzastupljenije je drvo i staklo, dok su keramika, mjed, srebro, porculan, alpaka u kombinaciji sa staklom i kositar zastupljeni u nešto manjoj mjeri. Razne kombinacije materijala najčešće su na tekstilnim predmetima (taft, svila, markizet, til, čipka, itd.), te sitnim modnim predmetima i nakitu (rips, štras, svila, samt, srebro, bakar, kost, papir, koža, posrebreni i mjedeni lim, sedef, bjelokost, kornjačevina, perje kolibrija, zlato, nojevo perje, staklene perle, alpaka, itd.)⁶.

Od namještaja hrvatske provenijencije najbrojniji su primjerci proizvedeni u osječkim tvornicama pokućstva "Rudolf Kaiser", "Josip Povichil" i "Povichil et Kaiser". Osim namještaja, u Hrvatskoj su izrađeni pojedini lusteri, stalci za fotografije, plesni redovi i haljine⁷.

Skupina predmeta austrijske provenijencije najvećim je dijelom proizvedena u samom Beču. Brojnošću i kvalitetom ističe se namještaj izrađen u bečkoj tvornici "Thonet" (pisaći stol, stol za serviranje, stolica i naslonjač) i uporabni i ukrasni predmeti (podnos, šalica za čaj, nož, stalci)⁸.

Grupa predmeta mađarske provenijencije obuhvaća ukrasne predmete, većinom proizvedene u tvornici porculana "Zsolnay" u Pecu, dok je nekoliko vitraja i plesnih redova proizvedeno u Budimpešti⁹. Ostali predmeti potječu iz drugih europskih zemalja, a među njima se kvalitetom znatno ističu francuski. Najvrjedniji predmet unutar ove skupine je signirana staklena bombonijera, iz radionice poznatog secesijskog dizajnera iz Nancy-a, Emila Gallea¹⁰.

Zanimljiva je činjenica da gotovo polovina od ukupnog broja inventiranih secesijskih predmeta potječe iz pet osječkih obitelji. Nasljednici obitelji Hengl, Mann, Knobloch, Povichil i Govorković poklonile su ili prodale dijelove obiteljske ostavštine osječkom Muzeju Slavonije. Kvalitetom i raznovrsnošću ističu se predmeti iz obitelji Mann, Knobloch i Povichil, koje ujedno čine tri zasebne secesijske cjeline (IVANKOVIĆ, G. M. 1994. a)¹¹.

Daljnijim istraživanjem potrebno je utvrditi vrijednost i broj sačuvanih secesijskih predmeta i drugih osječkih obitelji. Pri tome, svakako, treba uzeti u obzir i onaj dio ostavštine koji se nalazi u privatnom vlasništvu, te ga evidentirati.

OBITELJ MANN

Gospođa Felicitas Stepansky, rođena Mann, poklonila je Muzeju Slavonije u više navrata razne obiteljske predmete i fotografije. Godine 1973. Muzej je od nje otkupio secesijsku blagovaoničnu garnituru¹². Izradu blagovaonice naručila je 1903. godine poznata osječka pivarska obitelj Šeper, kao miraz za svoju kćerku Adelu (Ethel), udanu Mann (majka Felicitas Stepansky)¹³. Obitelj Šeper, plemićkog naslova "de Elso Eör", porjeklom je iz Mađarske. Adelin djed, Kajetan Šeper osnovao je godine 1862. u Osijeku veliku pivovaru, koja je ostala u njihovom vlasništvu sve do iza Drugog svjetskog rata, kada im je oduzeta. Osim pivovare, Šeperovi su posjedovali više najamnih kuća u Osijeku, nekoliko pustara i hotel "Cental", na glavnom osječkom trgu u Gornjem gradu. Adela

3. Inventarna knjiga Odjela umjetničkog obrta Muzeja Slavonije u Osijeku.

4. Priručni popis secesijskih predmeta Odjela umjetničkog obrta MSO (rukopis), autor je načinio tijekom 1993. i 1994. godine na osnovi podataka iz Inventarne knjige Odjela umjetničkog obrta MSO. U popisu su predmeti grupirani prema inventarnim brojevima s opisom predmeta, vrsti predmeta, građi, provenijenciji, načinu nabavke i posljednjim vlasnicima.

5. Isto

6. Isto

7. Isto

8. Isto

9. Isto

10. Isto

11. U stručnom radu za polaganje ispita za zvanje kustosa, 1994. godine autor je naveo obitelji darovatelja Stepansky, Knobloch i Mayer, a ovom prilikom koristi prezimena obitelji koje su kupile ili dugo koristile navedene predmete, a to su obitelji Mann, Knobloch i Povichil.

12. Knjiga ulaska V.: 9557/73., 9899/73, 9903/73 i 9905/73.

13. Podatke o obitelji dala mi je prof. Ljiljana Sudić, rođ. Stepansky, unuka Adele i Josefa Manna, na čemu joj srdačno zahvaljujem.

Šeper udala se 15. listopada 1903. godine za, austrijskog kapetana Josefa Manna, s kojim odlazi živjeti u Innsbruck¹⁴.

Adela i Josef Mann, 1904.g., foto, Fridolin Arnold, Innsbruck

Kasnije je obitelj preselila u Krakow. Adela i Josef Mann imali su dvije kćeri Felicitas Mann udanu Stepansky i Etu Mann udanu Schmidt. Godine 1914., uslijed izbijanja rata, Adela se s dvjema kćerima vraća roditeljima u Osijek. Josef Mann poginuo je na ratištu u veljači 1915. godine. Starija kći, Felicitas Mann, udala se 2. veljače 1927. godine za Vjenceslava Stepanskog, direktora osječke podružnice Osiguravajuće banke "Slavija" i višegodišnjeg tajnika Upravnog odbora Rotary Cluba Osijek¹⁵. Obitelj Stepansky stanovala je u jednokatnoj historicističkoj zgradi Osiguravajuće banke "Slavija", na južnom uglu današnje Ulice Stjepana Radića i Školske ulice. Od 1933. godine obitelj živi u novoizgrađenoj dvokatnoj kući u Tyršovoj ulici (danas Park kneza Branimira 3), koju

je svojim kćerima podigla Ethel Mann. U toj kući i danas žive dvije kćeri Felicitas i Vjenceslava Stepanskog: prof. Ljiljana Sudić i Cvijeta Puljić, dok treća kći Milena Žagar živi u Zagrebu¹⁶.

NAMJEŠTAJ BLAGOVAONICE OBITELJI MANN

Namještaj secesijske blagovaonice obitelji Mann, iz Odjela umjetničkog obrta Muzeja Slavonije u Osijeku, lijep je primjer prodiranja secesijskog stila u proizvodnju namještaja u Osijeku. Namještaj je izrađen od kvalitetnog hras-tovog i bukovog drveta, ukrašen reljefnim stiliziranim cvjetnim motivima na ukladama, okovom plošnih kromiranih mesinganih secesijskih vitica na rubovima vratnica i nepravilno povezanim komadima brušenog stakla na vratnicama gornjih dijelova kredenca. Unatoč općem secesijskom dojmu, kome pridonose i secesijski oblikovane ključanice i kvake na vratnicama i brojnim ladicama, još su uvijek vidljivi tragovi historicizma, naročito u istaknutom profiliranom vijencu kojim su kredenci zaključeni. Historicistička tradicija vidljiva je i na ostalim komadima namještaja, koji su prošarani secesijski stiliziranim šarama. Od cjelokupne blagovaonice u Odjelu umjetničkog obrta Muzeja Slavonije sačuvani su veliki i mali kredenc, stol za blagovanje, stolić za serviranje i jedan stolac¹⁷.

Veliki kredenc (Inv. br. U - 1185/1) je raščlanjen, a sastavljen je od dva nesimetrična dijela. Desni, širi dio, podijeljen je na tri dijela - donji, srednji i gornji. Donji, istaknuti, dio je u obliku komode s dvjimi vratima i dvije ladice nad kojima je crna mramorna ploča. Iznad ploče je otvoreni duboki srednji dio obložen brušenim zrcalom ispod kojeg je smještena uska drvena polica u širini zrcala. Gornji dio je zatvoren dvokrilnim zastakljenim vratima, sastavljenim od nepravilnih segmenata brušenog stakla, međusobno podijeljenih tankim zavojitim metalnim držačima. Uži, lijevi, dio kredenca malo je uvučen i iste je visine. Donji dio je u obliku ormarića s ladicom nad kojom je, također crna mramorna ploča. Iznad ploče je mali otvoreni

16. U obitelji se i danas čuva stilski namještaj i brojni uporabni i ukrasni predmeti, među kojima ima i nekoliko vrlo kvalitetnih secesijskih primjeraka.

17. U Knjizi inventara Odjela umjetničkog obrta MSO pod oznakom U - 1185, upisano je više komada namještaja, među kojima su fotelja i stolac bez naslona. Ova dva predmeta nisu uvrštena u ovaj rad jer funkcijom i bojom nisu dio blagovaonice, iako se možda radilo o kombinaciji blagovaonice i salona u istoj prostoriji, što nije bio rijedak slučaj.

14. Povijesni arhiv u Osijeku, Gradsko poglavarstvo Osijek, Index V / 577

15. Povijesni arhiv u Osijeku, Gradsko poglavarstvo Osijek, Index V / 577

dio nad kojim je ladica i vrata zastakljena brušenim staklom. Kredenc završava istaknutim profiliranim vijencem. Uklade vratnica donjeg dijela kredenca ukrašene su vrlo jednostavnim secesijski stiliziranim florealnim reljefom. Sve vratnice kredenca ukrašene su tankim kromiranim mesinganim viticama, u lijevom dijelu manjim, a u desnom dijelu većim i bogatije razvedenim. Bočne stranice ukrašene su, na donjem i gornjem dijelu, plitkom ukladom bez ukrasa.

Mali kredenc (Inv.br. U - 1185/2) je naglašeno izdužene propozicije, a sastoji se od dva dijela.

Mali kredenc (Inv.br. U - 1185 / 2)

Donji, dublji dio, je u obliku ormarića s dvokrilnim vratnicama i dvjema ladicama, nad kojima je crna mramorna ploča. Plići i, gotovo dvostruko viši, gornji dio sastoji se od šest uskih ladicica (u parovima po dvije) iznad kojih je otvorena niša sa zrcalom u dnu, te završava jednokrillnim zastakljenim vratnicama. Uklade na donjim vratnicama ukrašene su jednostavnim plitkim stiliziranim florealnim reljefom u drvu, a rubovi vrata okovom kromiranih mesinganih vitica. Kredenc na vrhu završava višim profiliranim vijencem, dok su bočne stranice ukrašene dvjema ukladama bez ukrasa.

Veliki blagovaonični stol sastoji se od četiri valjkaste noge, koje su u donjem dijelu spojene lučnim rasponcima, a u gornjem širokim kaneliranim trupom na kojem leži pravokutna drvena ploča. Noge i uglovi oboda jednostavno su ukrašeni urezanim cvjetnim motivima, koji se savijaju oko nogu¹⁸. Osim velikog stola postoji i manji stol za serviranje (Inv.br. U - 1185/3).

U sklopu blagovaonice uz stol je bilo i šest stolaca, od kojih je samo jedan pohranjen u Muzeju Slavonije (Inv.br. U - 1185/4). Stolec ima četvrtaste, prema dolje blago savijene noge, učvršćene trokutastim segmentima u uglovima ispod sjedala. Sjedalo je ravno i presvučeno kožom. Stražnje noge prelaze u ravni naslon koji je u donjem dijelu probijen, a u gornjem presvučen kožom. Kožna presvlaka ukrašena je utisnutim secesijski stiliziranim cvjetnim motivima, koji su jedva vidljivi.

Prema podacima iz Inventarne knjige Odjela umjetničkog obrta blagovaonica je izrađena u osječkoj tvornici pokućstva "Rudolf Kaiser" oko 1905. godine.

Osječka tvornica pokućstva "Rudolf Kaiser" (stariji), osnovana je u Osijeku 1865. godine i bavila se rezanjem drvnog materijala i proizvodnjom pokućstva od savijenog parenog drveta (LAKATOŠ, J. 1924.). Nakon smrti Rudolfa Kaisera, starijeg, 1891. godine, tvornicu je preuzeo zet Josip Povischil, zbog malodobnosti nasljednika Rudolfa Kaisera mlađeg¹⁹. Kako je Josip Povischil tada već imao i vlastitu tvornicu namještaja (osnovana 1889. godine), tvrtka je djelovala pod zajedničkim imenom "Povischil et Kaiser" (HORVAT, I. 1984.). Kraljevski sudbeni stol u Osijeku obznanio je 20.

18. Veliki blagovaonični stol nije inventiran u Inventarnoj knjizi Odjela umjetničkog obrta, najvjerojatnije zbog nedostatka ploče.

19. Povijesni arhiv u Osijeku, Sudbeni stol Osijek, R. 102 / 04 III B. 567 / 525

veljače 1899. godine da je u trgovačkom registru kod tvrtke "Povischil et Kaiser" brisana malodobnost suvlasnika Rudolfa Kaisera, a tvrtku će potpisivati s "Povischil Kaiser". Od 1905. godine tvornice ponovo djeluju kao zasebne tvrtke²⁰.

Podatke o tvornici i vremenu izrade blagovaonice dala je prema sjećanju Felicitas Stepansky, rođena Mann. Budući da se članovi obitelji ne sjećaju točne godine vjenčanja Josefa Manna i Adele Šeper, arhivskim istraživanjem utvrđeno je da su vjenčani u Osijeku 15. listopada 1903. godine²¹. Razgovori s prof. Ljiljanom Sudić (kći Felicitas Stepansky r. Mann), u razdoblju od 1994. do 1996. godine, bili su od velikog značaja, jer je definirano da je blagovaonica bila kao miraz izrađena i darovana za vjenčanje Josefa i Adele Mann, i da ju je mladi bračni par ponio sa sobom u Innsbruck. Iz toga proizlazi da je blagovaonica proizvedena 1903. godine. Ova spoznaja u suprotnosti je s podatkom da je blagovaonica izrađena u tvornici "Rudolf Kaiser" u Osijeku, jer sve do 1. siječnja 1905. godine Rudolf Kaiser djeluje sa svojim šogorom Josefom Povischilom u zajedničkoj tvornici pokućstva "Povischil et Kaiser"²². Podatak iz obitelji, da je blagovaonica izvedena u tvornici "Rudolf Kaiser", vjerojatno proizlazi iz činjenice da je Rudolf Kaiser (zet Šeperovih - oženio je Adelinu sestru Helenu (Ilku) Šeper 17. kolovoza 1903. godine), kao suvlasnik tvornice preuzeo narudbu za izradu blagovaonice²³. Iz arhivskih izvora doznajemo da je vođenje knjiga i godišnjih bilanci rada zajedničke tvornice "Povischil et Kaiser" bilo povjerenjeno Rudolfu Kaiseru, dok je poslove oko organizacije proizvodnje vodio Josef Povischil²⁴. Iz toga proizlazi da je blagovaonica proizvedena 1903. godine djelo tvornice "Povischil et Kaiser". Zanimljivo je da 1904. godine Josef Povischil zatražio stečaj tvornice, a kao jedan od razloga naveo da je Rudolf Kaiser (brat Povischilove žene Marije Povischil rođ. Kaiser) cijeli niz godina živio na račun tvrtke i da ništa nije radio²⁵. Od 1. siječnja 1905. godine tvornice djeluju odvojeno pod nazivima "Josef Povischil" i "Rudolf Kaiser".

20. Povijesni arhiv u Osijeku, Sudbeni stol Osijek, R. 102 / 04 III B. 567 / 525

21. Povijesni arhiv u Osijeku, Gradsko poglavarstvo Osijek, Index V / 577

22. Povijesni arhiv u Osijeku, Sudbeni stol Osijek, R. 102 / 04 III B. 567 / 525

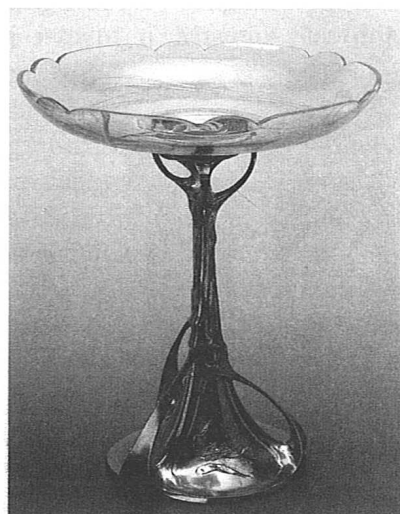
23. Povijesni arhiv u Osijeku, Gradsko poglavarstvo Osijek, Index V / 577

24. Povijesni arhiv u Osijeku, Sudbeni stol Osijek, R. 102 / 04 III B. 567 / 525

25. Povijesni arhiv u Osijeku, Sudbeni stol Osijek, R. 102 / 04 III B. 567 / 525

UPORABNI PREDMETI BLAGOVAONICE MANN

Kako je secesija težila umjetničkom oblikovanju i u svakodnevnom životu, u čemu se ogleda njena sveobuhvatnost, brojni uporabni predmeti dobili su umjetničke odlike. Uporabni predmeti, dva podnosa i pladanj, iz blagovaonice obitelji Mann, među najljepšim su secesijskim primjercima u Odjelu umjetničkog obrta Muzeja Slavonije u Osijeku.

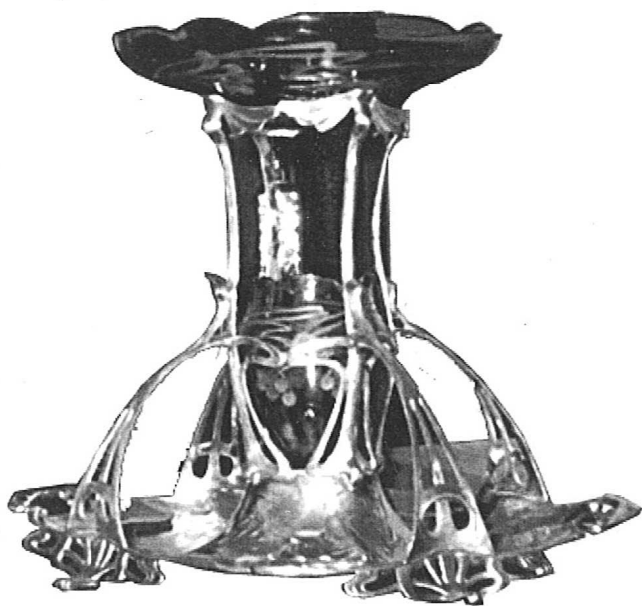

Podnos za voće (Inv.br.U - 1108)

Podnos za voće (Inv.br. U - 1108) sastoji se od metalnog stalka okruglog (poput trolisnog) podnožja iz kojeg se, u blagim organskim segmentnim linijama, uzdiže profilirani trobridi nosač, koji se prema gore stanjuje, a svaki brid je pri obodu baze uzvijen, savijen u luku i ponovo se u savijenom obliku asimetrično stapa s nosačem poput potpornja. Tri glatke plohe na stopi stalka plitko reljefno su ukrašene s po jednim cvijetom maka. Pri vrhu, nalazi se još jedno proširenje koje je također izvijeno, a iz njega se izvijaju također tri potpornja, ali manjih dimenzija i svinuta u obrnutom smjeru, prema dolje. Na proširenom, gornjem dijelu nosača položena je plitka staklena posuda okruglog oblika, brušenog oboda poput latica, koja je ukrašena s tri velika cvijeta maka, međusobno spojena dekorativno prepletenim stapkama. Plitka zdjela je u sredini pričvršćena za nosač udubljenom trostranom pločicom od alpake²⁶.

26. U Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu Inventarnim brojem 14649, označen je svječniak od alpake, koji je ukrašen na identičan način kao osječki podnos za voće. Prema podacima iz Inventarne knjige MUO kupljen je u trgovini Posrednik u Jurišićevoj ulici u Zagrebu 1969. godine. Identičan oblik i ukrasi dopuštaju pretpostavku je da je i ovaj svječniak pripadao obitelji Mann. Tome u prilog idu i podaci da je obitelj Stepansky krajem 60-ih i početkom 70-ih u više navrata darovala i prodala razne secesijske i druge predmete osječkom Muzeju Slavonije. Nije isključena mogućnost da su dio predmeta prodali, privatnim osobama ili trgovini antikviteta.

Drugi metalni podnos (Inv.br. U - 1181) ovalnog je oblika, postavljen na četiri perforirane secesijski stilizirane nožice i dvije ručke. Obod podnosa je izvijen, a cijela posuda ukrašena reljefnim viticama i trakama. U srednjem dijelu je uzdignuta i probijena, a otvor uokviren savijenim spojenim viticama, s kojih se uzdižu četiri šipke spojene u gornjem dijelu u okrugli lisnati obruč. S oboda posude lučno

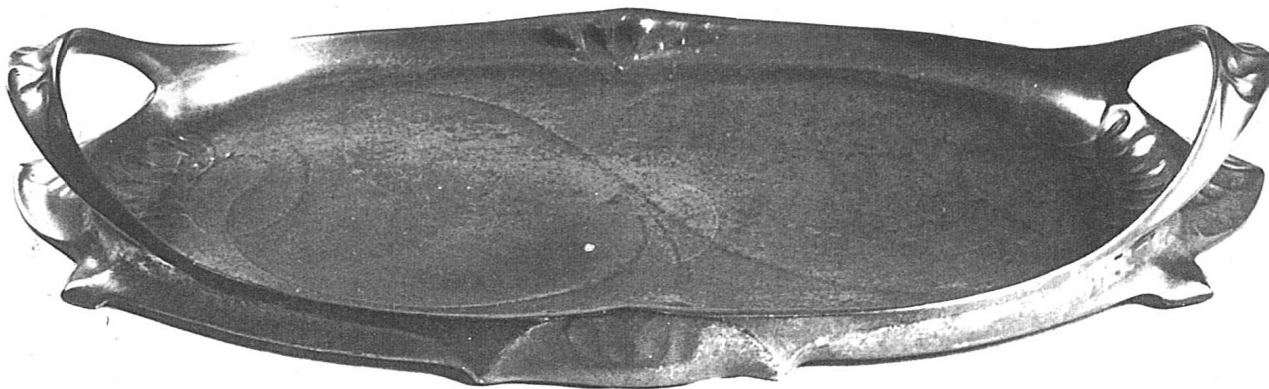
Podnos (Inv.br.U - 1181)

prelaze četiri probijena kraka i spajaju se sa vertikalnim šipkama-nosačima obruča. Na gornjem obruču leži okrugla zdjela od zelenog stakla prstenastog dna, širokog, valovita oboda, ukrašena brušenim i jetkanim viticama i plodovima. U otvor stalka umetnuta je zelena trbušasta staklena vaza ravnog dna, suženog vrata, valovitog ruba, ukrašena na isti način kao zdjela.

Izvrstan primjer skladno oblikovanog i diskretno ukrašenog secesijskog uporabnog predmeta je pladanj od kositrene slitine (Inv.br. U - 1182), izduženog ovalnog oblika s po jednom ručkom na uzdužnoj osi. Obod pladnja je izvijen i s vanjske strane prelazi u neku vrstu podnožja s četiri nožice i stiliziranim listovima. Pladanj ima dvije izvijene ručke s udubljenim stiliziranim ukrasima, a iznutra je ukrašen plitkim reljefnim cvjetovima i fino izvijenim viticama frezije koji se prepleću poput brojke 8. S donje strane je utisnut reljefni pečat: "KAYSERZINN / 28 / 4466".

Jednak pladanj čuva se u Hessishes Landesmuseumu u Darmstatu. Usporedivši fotografiju Darmstatskog pladanja (STEPAN, P. 1991.) s osječkim primjerkom, možemo zaključiti da su oblikom i ukrasom jednaki. Daljnja istraživanja potvrdila su ovu pretpostavku, jer se u literaturi javlja nekoliko istih primjeraka pladnja, koji su također izrađeni od kositrene slitine u tvornici Kayser Sohn. Analizom i usporedbom različitih predmeta koji su izvedeni prema projektima Huga Levena i proizvedeni od kositrene slitine, (Kayserzinn) možemo zaključiti da je i osječki pladanj, s utisnutom oznakom "KAYSERZINN" sigurno proizveden u tvornici Kayser Sohn prema projektu Huga Levena.

Tvornica Kayser Sohn utemeljena je 1885. godine u Krefeld-Bockumu kraj Düsseldorfa i jedna je od prvih njemačkih tvornica za umjetničku izradu proizvoda od specifične kositrene slitine Kayserzinn (Kajzerov kositar) koju proizvodi od 1896. godine. Visokim standardom lijevanja kositra, postignuta je čvrsta savitljiva slitina kositra, bakra i antimona koja nakon poliranja daje osobit sjaj (KNOWLES, E. 1995.) Ovu vrstu slitine započeli su proizvoditi Englezi, zamijenivši do tada rabljene mješavine kositra i olova koje nisu omogućavale tako preciznu reprodukciju orname-

Pladanj (Inv.br.U - 1182)

nata i serijsku proizvodnju (FRANZKE, I. 1987.). Za razliku od Württembergische Metallwaren Fabrik, Kayser svoje proizvode nije galvanizirao pa su puno srodniji proizvodima od običnog kositra. Većina proizvoda u razdoblju secesije bila je praktična i skromno ukrašena lepršavim i organski oblikovanim naturalističkim elementima (KNOWLES, E. 1995.). Pred sam kraj 19. stoljeća njemačka proizvodnja kositra osobito tvornice Kayser i WMF bile su pod znatnim francuskim utjecajem. Nakon 1900. godine, angažiranjem njemačkih umjetnika Behrensa, Olbricha, Müllera i Huga Levena postignuta je začuđujuća mješavina secesijski ritmiziranih oblika i linearnih, znatno stiliziranih ukrasa, koji su doprinijeli visokoj ocjeni vrijednosti njemačkog kositra (FRANZKE, I. 1987.).

Jedan od najznačajnijih dizajnera ove tvornice bio je njemački kipar i dizajner Hugo Leven (rođen 1874. Benrath kod Düsseldorfa, umro 1956. u Bad Soden-Salmünsteru). Leven je djelovao u Düsseldorfu i Bremenu, imao je atelier u Parizu, a 1910. godine postao je profesor i ravnatelj Akademije u Hanau (FRANZKE, I. 1987.).

ZAKLJUČAK

Blagovaonica obitelji Mann predstavlja najvrijedniju secesijsku cjelinu pohranjenu u Odjelu umjetničkog obrta Muzeja Slavonije u Osijeku. Vrijednost ove blagovaonice je u tome što je izrađena 1903. godine u osječkoj tvornici pokućstva "Povischil et Kaiser" i primjer je primjene secesijskih stilskih odlika u dekoraciji na još uvijek historicistički oblikovanom namještaju. Za razliku od namještaja, uporabni predmeti izvedeni od alpake, stakla i kositra, izvanredni su, industrijski proizvedeni, secesijski primjerci u Odjelu umjetničkog obrta. Posebno treba istaknuti vrijednost kositrenog pladnja iz ove obitelji, jer se u Hessisches Landesmuseumu u Darmstatu nalazi identičan primjerak. Komparacijom dvaju primjeraka, utvrđeno je da je i osječki pladanj izveden prema nacrtima njemačkog kipara i dizajnera Huga Levena (1874.-1956.g.).

U cjelini, sačuvani predmeti odraz su ukusa i načina života bogatih osječkih obitelji Šeper, koja je u Osijeku naručila namještaj, i Mann, koja je najvjerojatnije za vrijeme boravka u Innsbrucku i Krakovu (od 1904. do 1914. godine), kupila navedene uporabne predmete. Posebno je zanimljivo što je namještaj ove blagovaonice proizveden u Osijeku, selio s obitelji Mann u Innsbruck, a zatim u Krakov, da bi na kraju, početkom Prvog svjetskog

rata, ponovo bio dopremljen u Osijek. Nakon Drugog svjetskog rata Adela Mann, morala je ustupiti dio stambenog prostora raznim stanarima, pri čemu je blagovaonicu spremila na tavan kuće koju je izgradila svojim kćerima. Na poticaj dr. Danice Pinterović, kći Adele Mann, Felicitas Stepansky, prodala je 1973. godine blagovaonicu Muzeju, koja je zbog nepovoljnih uvjeta na tavanu, tijekom vremena počela propadati. Uporabni predmeti ove blagovaonice izlagani su gotovo na svakoj secesijskoj izložbi u Muzeju Slavonije, a 1977. godine i na velikoj izložbi "Secesija u Hrvatskoj", koja je bila postavljena u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu. Blagovaonica obitelji Mann ambientalno je rekonstruirana na izložbi "Secesijski duh u arhitekturi i životu Osijeka", koja je bila postavljena u Muzeju Slavonije u Osijeku, 1994. godine.

Daljnjom obradom secesijskog fundusa u Muzeju Slavonije i privatnom vlasništvu, prikupljanjem podataka o obiteljima, umjetnicima, arhitektima i obrtnicima koji su živjeli u to vrijeme, upotpunit će se slika Osijeka na početku 20. stoljeća.

IZVORI

Povijesni arhiv u Osijeku, fond: Sudbeni stol Osijek, spis: Josip Povischil oznaka: R.102 / 04 III B.567 / 525
Povijesni arhiv u Osijeku, fond: Gradsko poglavarstvo Osijek, Index V / 577

POPIS LITERATURE

- ARNASON, H.H., 1975., Istorija moderne umetnosti, Beograd
COSTANTINO, M., 1989, Art Nouveau, London
DUNCAN, A., 1994, Art Nouveau, London
FRANZKE, I., 1987, Jugendstil, München
GACINA, S. i IVANKOVIĆ, G.M., 1996, Planovi i vedute Osijeka, Osijek
HORVAT, I., 1984, Sto godina tvornice namještaja u Osijeku, Osijek
HORVAT, I., 1986, Umjetnički obrt, u Likovna umjetnost Osijeka 1900.-1940., Osijek
IVANKOVIĆ, G. M., 1994. Secesijski predmeti obitelji Stepansky, Knobloch i Mayer pohranjeni u Odjelu umjetničkog obrta Muzeja Slavonije, (Pismeni rad za polaganje stručnog ispita za zvanje kustosa) Osijek
IVANKOVIĆ, G. M., 1994, Secesijski duh u arhitekturi i životu Osijeka, Osijek
KNOWLES, E. 1995, Miller's Antiques Checklist Art Nouveau, London
KWIATKOWSKI, A. A., 1985, Secesija u Poljskoj, Zagreb
LAKATOŠ, J., 1924, Industrija Hrvatske, Zagreb
MARUŠEVSKI, O., 1966., Secesija, u Enciklopedija likovnih umjetnosti sv. 4
PEVSNER, N., 1995, The Sources of Modern Architecture and Design, London
SAVAGE, G., 1969, Unutrašnja dekoracija, Beograd
STEPAN, P., 1991, Die Deutschen Museen, Augsburg
STERNER, G., 1978, Jugendstil, Beograd
VARNEDOE, K., 1986, Wien 1900. Kunst, Architektur, Design, New York